

БЕНЕДИКТ XVI

СВЕТАО СВЕТА

Папа, црква и знакови времена

Разговор с Петером Сивалдом

Novoli
P U B L I S H I N G

Наслов оригинала: Benedikt XVI, LICHT DER WELT. Der Papst, die Kirche un die Zeichen der Zeit

© 2010 Libreria Editrice Vaticana, Citta' del Vaticano

© за српско издање Новоли
Београд, 2011.

Превод: Јасмин Машиновић

Лектор и коректор: Ана Петровић

За издавача: Игор Радојчић

Сва права задржана. Доштампавање и објављивање у
целости као и у сегментима само уз дозволу издавача.

**Бог с неба погледа на синове човечије
да види има ли који разуман и тражи ли
који Бога...
једу народ мој као што једу хлеб,
и не призивају Бога.**

Псалма 53,3-5

Предговор српском издању

ПРЕД ЉУДСКИМ ЛИЦЕМ ПАПЕ

У време кад се навршавало првих пет година понтификата Бенедикта XVI, појавила се вишеструко занимљива књига *Светло света. Папа, црква и знакови времена*, настала из шест сати разговора које је у летњој папској редизиденцији у Кастел Гандолфу с поглаваром Римокатоличке цркве водио немачки новинар Петер Сивалд. Премда се обично каже да папе не дају интервјуе, што се поглавито односи на пригодне медијске изјаве неким непосредним поводима, ово није, како стоји у Сивалдовом предговору, први случај у историји цркве да „један *pontifex* у облику личног и непосредног интервјуа одговара на питања”. Још 1982. године је француски писац и новинар Андре Фрост објавио разговоре с папом Јованом Павлом II, под насловом *Не бојте се!*, преузетим из историјског Војтилиног обраћања верницима, октобра 1978. године на Тргу Светог Петра у Риму, којим се на почетку свог дугог понтификата представио свету. Међу кардиналима с којима се том приликом Јован Павле II нарочито срдечно поздравио био је, уз старог сународника Стефана Вишинског, и Јозеф Рацингер, његов будући дугогодишњи најближи и најповерљивији сарадник и наследник на папском трону. Касније је и италијански ватиканиста Виторио Месори своје разговоре с Јованом Павлом II сабрао у књигу *Прећи праг наде* (1994), која се већ исте године појавила и у преводу на српски језик. Од давнашњег Војтилиног позива верницима да се не плаше и да отворе, штавише да раскриле врата Хри-

сту, до излажења *Светла света* прошло је, без обзира на све могуће привиде и спекулације, више од четири деценије пуног идејног и доктринарног континуитета у вођењу најбројније светске цркве. После прве Рацингерове петогодишњице то је више него јасно, о чему сведочи и ова занимљива књига разговора. Уосталом, као и његов претходник, којег увек помиње с наглашеним поштовањем и оданошћу, и Бенедикт XVI истиче храброст као једну од главних врлина којима се мора одликовати папа, али и сваки хришћанин, што за њега данас превасходно значи „не приклонити се диктату мишљења, него деловати из унутрашњег сазнања, иако оно доноси непријатности”. Ако се нешто може издвојити као обележје првих година папске службе несавитљивог кардинала Јозефа Рацингера, дугогодишњег префекта Конгрегације за учење вере, онда је то управо доследно деловање „из унутрашњег сазнања, иако оно доноси непријатности”. А непријатности је имао, и то не малих. Од коментара, неретко увредљивих, који су у делу европске и светске јавности, најчешће оне лаичке и нецрквене, па и антицрквене, пратили његов избор, преко ерупције педофилских скандала у неколиким земљама, до неспоразума с муслиманима после предавања у Регенсбургу и афере Вилијамсон, Бенедикт XVI је непосредно по преузимању највише дужности био суочен с њеном тегабнијом страном.

С непомућеном мирноћом и увереношћу да је у најбољој вери чинио све што је било у његовој моћи да Цркву што достојанственије и поштеније проведе кроз све савремене Сциле и Харибде, папа Рацингер у овом отвореном разговору открива да му никако нису страни ни сумња, ни самокритичност, ни свест о греху који се увукао и проширио у редовима католичког свештенства, а ни допуштање могућности да се на неке појаве могло

и боље реаговати, да је било пропуста услед непотпуне обавештености и несналажења. Не одриче ни зазорни опортунизам. Веома је, стога, занимљиво, а рекло би се и потенцијално далекосежно, његово објашњавање толико спорног института папске непогрешивости, једног од највећих каменова спотицања у екуменском дијалогу. Непогрешивост, усвојена на Првом Ватиканском концилу (1870), за коју се добија утисак да Јозефа Рацингера, као човека с професорским хабитусом и склоног интелектуалним расправама, донекле оптерећује, не треба схватити тако, упозорава Бенедикт XVI, као да је папа стално производи и одашиље у свет сваким својим поступком, речју или судом, већ искључиво као прерогатив да се у питањима неких нарочито важних религијских одлука и ставова, о којима постоје несагласна мишљења, спречи тотално релативизовање и распад самог система догме. Кад се 2007. године појавио први том његове вредне студије *Исус из Назарета*, на којој је радио годинама, Бенедикт XVI је изричито настојавао на томе да о њој треба покренути слободну теолошку расправу, јер је он није написао као папа, већ као Јозеф Рацингер. Било је више него очигледно да је искрено желео да чује компетентна стручна мишљења и да му самонаметнута уздржаност могућих критичара смета бар исто онолико колико и неминовна папска одвојеност од токова свакодневнoг живота, од навика да се спонтанно прошета улицама, прелистају нова издања у књижарама или пак попије капућино у неком од римских кафеа. О свему томе, и о много чему другоме, укључујући чак и идеју о оправданости папске оставке у одређеним околностима, Бенедикт XVI једноставно и без устезања проговара са страница књиге *Светлост света*, из чега и произлази њена највећа, јединствена вредност – прилика да се Јозеф Рацингер, махом представљан, још док је био кардинал, као крути

и закопчани конзервативац, строги, од стварног живота удаљени кабинетски, безосећајни пресудитељ животу, сагледа у свом људском, од стереотипних представа битно различитом лику. Почевши од сећања на дан кад је изабран за папу и кад се, уместо великим мислима, прво морао позабавити компликованом папском одећом и из практичних разлога повести „ужурбани разговор с Господом”, Бенедикт XVI нас не престаје спонтано уверавати у своју непатворену, исконску људскост, у скромност и смерност које су врлина само оних истински великих људи и правих хришћана. Многи ће рећи да је то пре ствар промишљеног католичког васпитања и дубоко уврежене навике, претварања чак, него природности и искренности. Не бих рекао, поред осталог и на основу личног искуства сусретања с овим пријатним, отменим и одмереним човеком који се, како сâм казује, залаже за „повезивање понизности и величине свештенства”. А чак да све и јесте у васпитању и навици поклањања дужне пажње сваком човеку и свакој појави која сведочи о Творцу, нека је само у овом подивљалом и огрубелом свету више таквог васпитања и такве навике! Где би нам крај био!

Из разговора с Петером Сивалдом, који пита интелектуално одговорно, али и новинарски упорно, посебно инсистирајући на не баш најпријатнијим, али несумњиво актуалним и за најширу јавност привлачним темама, на готово свакој страници пропламсава велика забринутост Бенедикта XVI због стања савременог хришћанства, али и опасности које се надвијају над човечанство и над свет у целини, при чему му неизвесна будућност Европе посебно лежи на срцу. То се не тако давно јасно и систематично очитовало у збирци његових тематских есеја *Европа. Њени темељи данас и сутра* (Београд, 2010). У надахнутом предговору, Радован Биговић разложно уочава

да Рацингерови ставови о Европи „немају конфесионални карактер, иако је аутор поглавар Католичке Цркве”, већ имају „општехришћанско значење и важење, релевантно не само за теологију него и за политичку теорију и праксу”. Тако је и у *Светлу света*. Постављена су судбинска питања. Питања свечовечанске судбине. Шта после религије, односно без религије? Смемо ли да учинимо све што можемо? Да ли је у напретку, схваћеном као знање и из њега изведена моћ, под терором апсолутизоване слободе, остало места за добро, за морал? Како стати на пут разорном релативизовању добра и зла? Како да се помогне човеку коме је „успело разбуктати кружни ток смрти и страха и више није у стању да га прекине”? Како се супротставити диктатури релативизма, а не довести у питање здраву спознају о релативности човеку разумски доступне мозаичке слике света? Све су то питања која муче поглавара светског католицизма, ученог теолога чврстих принципа, али и, условно речено, „хришћанског хуманисту”, посвећеног два великим темама, теми Христа као живог, присутног Бога и, с Његовом богочовечанском природом нераскидиво повезаној, теми Љубави. За Рацингера, највише, тројично јединство „није крута непомићност него љубав“, а најлепшу ликовну представу те мистерије свету је својом иконом Свете Тројице поклонио Андреј Рубљов (*Европа*, стр. 98). Није ли, уосталом, строги кардинал своју прву папску енциклику, на изненађење многих, насловио *Бог је љубав* (2005), да би већ трећа понела заглавље *Љубав у истини* (2009). У овој посланици, посвећеној трагању за глобализацијом по мери човека, Бенедикт XVI, поред осталог, закључује да „поред материјалног, развој мора да обухвати и духовни раст, јер људска личност јесте јединство душе и тела, рођена из стваралачке љубави Бога са залогом вечнога живота”, тако да „нема потпуног развоја и оп-

штег добра тамо где нема духовне и моралне добробити по људску личност”. Сетимо се како је, подсећајући на речи Исуса Христа – „Не живи човек само о хлебу, него и о свакој речи која излази из уста Божјих”- о истоме зборио почивши патријарх Павле: „Христос не каже да човек не живи о телесној храни, јер је он тело, него је он и душа, а за душу треба храна духовна. Дакле, не живи човек само о хлебу, није он само земаљско и телесно биће, него о свакој речи која излази из уста Божјих. По тој науци, знамо ко смо, зашто смо на овом свету, какав је смисао живота, какав је смисао ових страдања и мука које нас сналазе” (вид. Ј.Јањић, *Будимо људи. Живот и реч патријарха Павла*, Београд, 2009 ,191). Како у савременом, модерном свету учинити да „та наука” поново делотворно проговори човеку, али на начин који ће он бар чути, ако не одмах и усвојити? – средишње је питање које образује смисаони стожер свих Рацинтерових одговора у дијалошкој књизи *Светло света*. Мудри архиепископ Анастасије (Јанулатос), у пуној је синергији кад поручује да је заједничка дужност свих религија „приближавати вертикалну димензију живота у периоду када техничка култура, са нагласком на објективности истине, прети да зароби човека у хоризонталној димензији, којој недостају дубина и висина“ (*Глобализам и православље*, Београд, 2002,47). За Цркву би најпогубније и свакако осуђено на неуспех било затварање у себе и враћање у Средњи век, што многи неупућени држе да је суштина приступа Бенедикта XVI. Напротив, он се, као и Јован Павле II, који је тај процес у широком смислу програмски подстакао, залаже за „нову евангелизацију”, па је чак установио и Папско веће за нову евангелизацију, с циљем да се пронађе и најшире примени „исправна модерност”, а избегну замке и понори „антирелигије”. Да би се у томе успело, а Бенедикт XVI је, упркос свему, као човек вере ипак (уз-

држани) оптимиста, нужно је да се Црква прене, изнутра ојача, дисциплинује, да се прочисти и обнови своју апостолску стаменост, што претпоставља и обнављање завета „послушности, који припада темељним елементима старозаветне поруке”, а која „све више нестаје”. Овај захтев, а поготово његово спровођење, ни у самој Цркви не наилазе, наравно, само на одобравање, поготово ако су образложени и ставом да „казна може бити израз љубави”. Али, морална свест подразумева одрицање, јасан је озбиљни и одлучни папа. Слобода и одговорност сваког човека треба да иду заједно, па утолико пре свештенство и монаштво морају давати пример једне одговорности вишег духовног и моралног реда.

На путу ка „исправној модерности”, односно „здравой секуларности” алтернативеника не могу бити не модерност, односно напуштање модерности, и антиисторијски клерикализам, сматра Бенедикт XVI. Једини изгледни, премда вероватно и најтежи пут води кроз борбу за јединство вере и разума, у чему се такође огледа дубински континуитет између схватања Војтле и Рацингера. Не треба заборавити да је једна важна енциклика Јована Павла II била насловљена баш *Вера и разум* (1998). У избору њега као професора за папу Бенедикт XVI је, штавише, склон да види прст Божјег промисла и жеље да у први план његове службе „дође моменат размишљања”. Том задатку он се страсно и потпуно предао, настављајући тако своје вишедеценијско теолошко ревновање. Папа истиче да „не покушава да направи од себе нешто што није”, па ни да личи на свог самосвојног и непоновљивог претходника, али зато доследно остаје оно што јесте, велики посвећеник умног прегалаштва и промишљања кључних богословских и филозофских тема, па је тако, при пресељењу, у ватиканским одајама само радну собу опремио својим намештајем, како би очувао рад-

ни амбијент на који је навикао. У том амбијенту је био осмишљен и Рацингеров чувени дијалог с утицајним мислиоцем леве оријентације Јиргеном Хабермасом (2004), један од досад највиших узлета у сучељавању теолошког и филозофског ума, издат и у облику књиге, под насловом *Дијалектика секуларизације. О уму и религији* (српски превод Д. Стојановића објављен у Београду 2006). На трагу искуства из те веома подстицајне размене мишљења, у којој нико начелно није попустио, али су пронађене и неке важне заједничке тачке ослонаца у суочавању с неизвесном будућношћу човека и света, Бенедикт XVI у *Светлости света* подсећа на Хабермасову констатацију да су данас потребни теолози кадри „да благо које чува њихова вера преведу тако да она у секуларном свету постане реч за тај свет“. Тој мети стреми укупни теолошки и пастирски напор садашњег папе, што из ове разговорне књиге снажно избија, с тим што је исказано на приступачан, али ни у ком случају мисаоно и појмовно комотан или разливен начин. Све је донето сажето, концизно и јасно, а истовремено конверзацијски свеже и разумљиво, у чему и јесте главна особеност, а биће, верујем, и корисност ове непретенциозне књиге. „Оклоп чувара вере у њој се разбија у корист пастира“ Бенедикта XVI и човека Јозефа Рацингера. С папом се, јамачно, многи и даље неће слагати, поготово атеисти и агностици, којима је страно било какво духовно, метафизичко објашњење света и односа у њему, а који нарочито према институционалној, црквеној религиозности гаје нескривену одбојност. Са скепсом ће ову књигу у Србији вероватно дочекати и немало православаца, верника и свештеника, али и лаика, јер су научени и навикли да према „Латинима“ ваља бити крајње неповерљив, чак и онда кад говоре сасвим прихватљиве ствари, као, рецимо, да је католицима православље „најближе место“. Нека им, ипак, не буде

мрско да је прочитају. Шкодити не може, а ако се не прочита, биће пропуштена прилика за огледање у огледалу које у мирној, сараднички испруженој руци држи човек неупоредиво ближи од уобичајене представе о римском папи. Бенедикт XVI, уосталом, ни не тражи ни не очекује нешто више од прихватања изазова да се и без способности спознаје пута ка Богу световњаци почну владати као да Бог постоји (*etsi Deus daretur*), уместо што се до крајњих консеквенци доводи изворно просветитељски став о темељним моралним нормама које би важиле и да Бог не постоји (*etsi Deus non daretur*). Не морате веровати у Бога, али бисте могли покушати да се понашате као да га има! После свега што нас је задесило без Бога, вредело би бар пробати. У огледу *Европа у кризи култура* (2005), написаном поводом добијања Награде Свети Бенедикт, која му је уручена у најстаријем бенедиктинском самостану у Субјаку, само петнаестак дана пре него што ће постати Бенедикт XVI, Јозеф Рацингер је неверујућима учинио ову помало неочекивану паскаловску препоруку и понуду. Као папа, он је све увереније држи отворену, поред осталог и овим *Светлом света*. Неки су о њој почели озбиљно размишљати. Зашто не прочитати и не размислити?

Дарко Танасковић

ПРЕДГОВОР

Кастел Гандолфо лети. Пут до папине резиденције води пустим сеоским улицама. На пољима се њихало жито на поветарцу, а у хотелу у коме сам резервисао собу плесали су весели сватови. Чинило се да је само језеро, дубоко доле у долини, мирно и опуштено, велико и плаво као море.

Као префект Конгрегације за учење вере, Јозеф Рацингер ми је два пута дао прилику да направимо интервју у само неколико дана. Црква не сме да се крије, сматрао је, вера се мора објашњавати, и она може бити протумачена јер је разумна. На мене је оставио утисак младог и савременог човека, није се радило о човеку који цепидлачи него о човеку одважног и радозналост духа. Поуздан учитељ, али и незгодан, јер види да губимо ствари којих се, у ствари, не бисмо смели одрећи.

У Кастел Гандолфу су се неке ствари промениле. Кардинал је кардинал, а папа је папа. Никада до сада у историји цркве један *pontifex* није одговарао на питања у облику личног и непосредног интервјуа. Сама чињеница овог разговора казује да је постављен важан и нов нагласак. Бенедикт XVI је обећао да ће ми бити на располагању током свог летњег одмора, од понедељка до суботе, последње седмице у јулу, дневно по један сат. Ипак, размишљао сам: колико ће бити отворени његови одговори? Како оцењује свој досадашњи рад? Шта још намерава да учини?

Мрачни облаци надвили су се над Католичком црквом. Скандал сексуалног злостављања бацио је сенку и на Бенедиктов понтификат. Занимали су ме узроци ових појава, како се носити с њима, али и највеће папине бри-

ге у деценији за коју научници тврде да је одлучујућа за целокупну будућност планете.

Криза Цркве је једно, а криза друштва нешто друго. Те две кризе су у одређеној вези. Хришћанима се пребацивало да је њихова религија имагинарни свет. Али, зар данас не упознајемо сасвим другачије, стварне имагинарне светове? Имагинарни свет финансијских тржишта, медија, луксуза и моде? Нисмо ли сведоци како модерном времену, које губи своја мерила вредности, прети опасност да потоне у бездан? Постоји банкарски систем који уништава огромну народну имовину. Живимо у таквој брзини која нас чини болесним. Постоји свет интернета на који немамо одговоре. Куда, заиста, идемо? Смемо ли да учинимо све што можемо?

Ако погледамо у будућност: како ће следећа генерација изаћи на крај са проблемима које јој остављамо? Да ли смо је довољно припремили и оспособили? Има ли нова генерација темељ који даје сигурност и снагу да се преброде тешка времена?

Постоји и следеће питање: ако хришћанство на Западу губи снагу која обликује друштво, ко или шта долази на његово место? Нерелигиозно „цивилно друштво“, које у свом уставу не дозвољава никакву повезаност с Богом? Радикални атеизам, који се снажно бори против вредности хришћанско-јудејске културе?

У свакој епохи било је покушаја да се Бог прогласи мртвим, да се човек окрене ономе што је надихват руке, макар то била и златна телад. Библија је пуна таквих прича. Ту је више у питању слаба вера него силе изазова. Куда иде друштво које се удаљило од Бога, безбожно друштво? Није ли баш 20. век спровео такав експеримент и на Западу и на Истоку? Са страховитим последицама као што су измучени народи, димњаци у концентрационим логорима, грозни гулази?

Управник папске резиденције, веома срдачан старији господин, провео ме је кроз просторије којима се није назирао крај. Познавао је Јована XXIII, али и све његове наследнике, шапнуо ми је. - Овај садашњи је веома фин папа – и невероватно вредан.

Чекали смо у једном предсобљу, великом као двора-на за јахање. Мало касније отворила су се једна врата. Појавио се папа, уопште није крупан. Пружио ми је руку. - Снага ми је попустила - рекао је поздрављајући ме, скоро да се извињавао. Није се, ипак, могло приметити да је због захтева службе енергија овог човека заиста ослаби-ла или да је то утицало на његову харизму. Напротив.

Као кардинал, Јозеф Рацингер је упозоравао на гу-битак идентитета, правца, истине ако ново паганство завлада човековим мишљењем и деловањем. Критико-вао је малограђанштину „похлепног друштва“, које се све мање нада и ни у шта више не верује. Потребно је да развијамо нову осетљивост за угрожена створења, да се одлучно супротставимо силама разарања.

На тој линији се ништа није променило. Од своје цркве данашњи папа жели да се, након страшних случајева сексуалног злостављања и заблуда, подвргне некој врсти потпуног прочишћења. Неопходно је, након толиких бесплодних расправа и узалудног бављења самим со-бом, поново упознати тајну јеванђеља Исуса Христа, у свој његовој космичкој величини. У кризи Цркве постоји и огромна шанса, да се поново открије оно што је заис-та католичко. Задатак је следећи: показати људима Бога и рећи им истину. Истину о тајнама стварања. Истину о људској егзистенцији. И истину о нашој нади која прева-зилази земаљску стварност.

Не згражавамо ли се, одавно, због онога што смо направили? Еколошка катастрофа незаустављиво напредује. Пропадање културе поприма трагичне обли-

ке. Медицинско-техничким манипулисањем живота, који је до јуче сматран светим, бришу се и последње границе.

Истовремено чезнемо за светом који је поуздан и веродостојан, који нам је близак, људски, који нас штити у малом и чини нам доступним оно велико. Није ли нас баш таква ситуација, која нам понекад изгледа као крај времена, у међувремену присилила да поново размислимо о неким суштинским стварима? Одакле долазимо? Куда идемо? Поставимо питања која изгледају као обична – али која горе са великим жаром у срцима, тако да их не може заобићи ниједна генерација. Питања о смислу живота. О крају света. О новом Христовом доласку који је наговештен у јеванђељу.

Шест сати интервјуа с папом заиста је много, а истовремено и мало времена. Током наших разговора могао сам да поставим мало питања, а за многа нисмо могли да идемо у детаље. При ауторизацији текста папа није мењао изговорене речи, него је само унео мање промене, тамо где је сматрао да су потребна прецизнија чињенична објашњења.

На крају, порука Бенедикта XVI је драматичан позив Цркви и свету, сваком појединцу. Он узвикује: не можемо и даље да се понашамо као до сада! Човечанство стоји на прекретници. Време је за освешћење. Време је за промену. Време је за преокрет. Тврди непоколебљиво: „Има много проблема које морамо да решимо, али их нећемо решити ако у средишту не буде Бог, ако поново не постане видљив у свету.“

На питању „да ли је Бог ту – Бог Исуса Христа – хоћемо ли да признамо или ће нестати“, одлучује се данас „у овој драматичној ситуацији судбина света“.

Ставови Католичке цркве су за данашњи начин живота постали велика провокација. Навикли смо да тра-

диционалне, проверене ставове и начине понашања сматрамо за нешто с чиме треба раскрстити у корист јефтинијих трендова. Међутим, време релативизма, сматра папа, учења „које ништа не признаје као коначно“ и као последње мерило признаје само сопствено ја и његове жеље, иде ка свом крају. Данас расте број оних који у цркви не цене само њену литургију, него и њено пружање отпора. Након многих „ми то чинимо само онако“, постаје јасна промена свести да би поново требало озбиљно схватити хришћанско сведочанство и своју веру аутентично живети.

Сам папа ме је упитао: „Како је то када одједном седите близу или насупротив папе?“ Пао ми је на памет Емил Зола, који у једном од својих романа описује свештеника који дрхтећи, скоро одузет, чека аудијенцију код Лава XIII. Али, код Бенедикта XVI нико не мора да дрхти. Он посетиоцима олакшава ствари. Тада није поглавар Цркве, него слуга Цркве, неко ко даје и исцрпљује се у свом давању.

Понекад вас погледа помало сумњичаво. Онако, преко наочара. Озбиљно, пажљиво. И када га слушате и седите поред њега, осећате не само прецизност његовог мишљења и наду која долази из вере, него одједном на посебан начин постаје видљив и сјај Светла света, лица Исуса Христа, који жели да сретне сваког човека и никога не одбацује.

Минхен, 15. октобра 2010.

Петер Сивалд